

ŻYCHLIŃSKI ALEKSANDER – filozof, teolog, ur. 13 XII 1889 w Modliszewie k. Gniezna, zm. 20 XII 1945 w Gnieźnie.

Po maturze w 1910 Ż. wstąpił do seminarium duchownego w Poznaniu. Świecenia kapłańskie otrzymał w 1913 i rozpoczął studia na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie, ale w okresie I wojny światowej (1914–1918) został wydalony z Włoch jako obywatel Niemiec. Studia teologiczne ukończył w 1917 na UW, uzyskując doktorat na podstawie pracy *Die Species Impressa und Expressa beim beseligenden Schauakt nach der Lehre des hl. Thomas von Aquin*. W latach 1918–1939 był prof. teologii dogmatycznej w seminarium duchownym w Poznaniu. W latach 1927–1929 pełnił funkcję rektora seminarium duchownego w Gnieźnie. W 1938 został pierwszym rektorem Instytutu Wyższej Kultury Religijnej w Poznaniu. Na początku września 1939 opuścił Poznań i osiadł w okolicy Żychlina, ale w 1941 przedostał się do Generalnej Guberni. Podjął wykłady z dogmatyki w seminarium duchownym w Kielcach. W 1945 powrócił do pracy w seminarium w Gnieźnie.

Był znawcą dzieł św. Tomasza z Akwinu i św. Jana od Krzyża, a zarazem wychowawcą i kierownikiem duchowym.

Ważniejsze prace Ż.: *Die species impressa und expressa beim beseligenden Schauakt nach der Lehre des hl. Thomas von Aquin. Eine thomistische Studie* (Wr 1918); *Teologia, jej istota, przymioty i rozwój według zasad św. Tomasza z Akwinu* (Pz 1924); *O przyrodzonym i nadprzyrodzonym poznaniu Boga. Rozważania filozoficzno-teologiczne* (Pz 1927); *Intelektualizm św. Augustyna* (Wwa 1930); *Życie wewnętrzne. Rozważania teologiczne* (Lw 1931); *Teologia życia wewnętrznego* (Ki 1947); *Rozważania filozoficzno-teologiczne* (Pz 1959).

Znany jest jako tłumacz dwóch dzieł o istotnym znaczeniu dla studium myśli Tomasza w okresie międzywojennym: M. Grabmann, *Wstęp do Sumy Teologicznej św. Tomasza z Akwinu* (Lw 1935); E. Hugon, *Zasady filozofii. Dwadzieścia cztery tezy tomistyczne* (Pz 1925). Przekłady poprzedził przedmowami, ukazującymi także jego własne poglądy filozoficzne.

POGLĄDY FILOZOFICZNE. W przedmowach do przekładów dzieł Grabmanna i Hugona, Ż. daje się poznać jako przedstawiciel tomizmu tradycyjnego, zakorzenionego w wielowiekowej tradycji scholastycznej. W

filozofii wyróżnił 3 działy: a) logikę formalną i materialną; b) filozofię spekulatywną, czyli teoretyczną, obejmującą wiele dyscyplin, z podstawową dla filozofii metafizyką; c) filozofię praktyczną wraz z etyką indywidualną, społeczną i polityczną. Bardziej oryginalne wydają się uwagi Ż. w dziełku *O przyrodzonym i nadprzyrodzonym poznaniu Boga*. Przedstawił w nim interpretację zasadniczych tendencji, zarysowujących się w dwu głównych i przeciwstawnych sobie nurtach – scholastyce i w filozofii podmiotu – rozwijających się w ciągu wieków i rzutujących na sytuację współczesnej Ż. filozofii. Wskazał przy tym zarówno na punkt wyjścia, jak i ocenił wyniki poznawcze w punkcie dojścia obu tych nurtów filozoficznych, przyjmując że jest nim poznanie istnienia Bytu Najwyższego, czyli Boga.

FILOZOFIA WIECZYSTA. Pierwszy historycznie nurt, stojący „na straży odwiecznych praw i prawdziwej godności zdrowego rozumu”, to – wg Ż. – filozofia obiektywistyczna i uniwersalistyczna. Stanowi refleksyjne rozwinięcie zasadniczych danych zdrowego rozsądku – rdzennej funkcji natury rozumnej człowieka. Dlatego uprawiana od czasów starożytnych zasługuje na miano „filozofii wieczystej” (*philosophia perennis*). Została uznana za obiektywną już w starożytności za sprawą Arystotelesa, który – zdaniem Ż. – „idealne poglądy swego niezrównanego mistrza *Platona* († 347 r.) potrafił uzgodnić ze wskazaniem i wymogami zdrowego rozsądku, a ustalając definitywnie *transcendentalny stosunek rozumu ludzkiego do przedmiotowej rzeczywistości*, położył niewzruszone fundamenty pod gmach filozofii ducha ludzkiego” (*O przyrodzonym i nadprzyrodzonym poznaniu Boga*, w: tenże, *Rozważania filozoficzno-teologiczne*, 10). Uniwersalistyczny charakter nadał jej św. Tomasz, uzupełniając dzieło Stagiryty przez objęcie refleksją filozoficzną wszelkiego bytu, zarówno istniejącego przez się Aktu Czystego – Boga, jak i ograniczonego możliwością. Filozofię tomistyczną, która w pełni ujmuje znaczenie prawdy absolutnej, tj. przedmiotowej i uniwersalnej, cechuje – wg Ż. – to, że u jej podstaw leży odróżnienie przedmiotu, którym jest byt jako taki, obejmujący wszelką rzeczywistość, i podmiotu poznającego, którym jest człowiek dysponujący władzą rozumu, zdolną do poznania bytu i odtworzenia w sobie przedmiotowej rzeczywistości. „Przez analizę pierwszego i najbardziej podstawowego pojęcia metafizycznego, mianowicie

analogicznego pojęcia bytu jako takiego, mieszczącego w sobie wirtualnie całość niewyczerpalnej rzeczywistości, wyprowadza rozum szereg uniwersalnych i metafizycznych zasad, mianowicie zasadę tożsamości, zasadę sprzeczności, zasadę racji dostatecznej i zasadę przyczynowości” (tamże, 10–11). Z ich pomocą rozum ogarnia wszystkie stopnie bytu, od najniższych aż do Bytu Najwyższego, którym jest Bóg – konieczne Źródło i Filar wszelkiego bytu, by z kolei dostrzec i rozpoznać „w ideach rzeczy idee Boże” (tamże, 11), a więc zależności przyczynowo-skutkowe zachodzące w sferze bytu. Byt jako taki można uchwycić jedynie rozumowo. Rozum jest ze swej natury nakierowany na poznanie bytu jako takiego, niedostępnego poznawczo zmysłom skupiającym się wyłącznie na sferze zjawiskowej. Pierwsze pojęcia (bytu, jedności, prawdy, dobra itd.) i pierwsze zasady rozumu mają charakter oczywisty, a stanowiąc zasady najwyższej nauki, jaką jest filozofia, nie wymagają właściwego dowodu, choć można podać argumenty na ich rzecz, głównie przez wyjaśnienie ich znaczenia. Mają wartość ontologiczną i transcendentálną, dlatego stanowią konieczną podstawę dowodów na istnienie Boga, którego odkrycie jest głównym celem filozofii. Właściwą wartość dowodową o charakterze naukowym mają, zdaniem Ż., jedynie argumenty metafizyczne, wychodzące od przedmiotowo danego bytu. Dowody antropologiczne, wychodzące od doświadczenia wewnętrznego aktów poznawczych czy moralnych, mają wartość argumentów *ad hominem*, jeśli nie są częścią poprzednich. Wszystkie dowody metafizyczne (lub kosmologiczne) na istnienie Boga sprowadzają się – wg Ż. – do dowodu opartego na zasadzie przyczynowości (zob. tamże, 9–11, 15–18, 23, 26).

FILOZOFIA PODMIOTU. Innym nurtem, który wyłonił się w dziejach, jest filozofia subiektywistyczno-partykularystyczna. Jej prekursorem był Kartezjusz, który „ogłosił dogmat o wolności rozumu w stosunku do przedmiotowej rzeczywistości i uczynił z niego podstawową zasadę wszelkiej filozofii” (tamże, 11). W konsekwencji w nurcie tym przyjmuje się, że nie rzeczywistość przedmiotowa jest przyczyną prawdy rozumu ludzkiego, ale sam rozum ludzki tworzy prawdę. Subiektywizm taki prowadzi do partykularyzmu, gdyż wymaga od każdego filozofa, aby sam sobie utworzył indywidualistyczny pogląd na świat. Indywidualizm prowadzi z kolei do agnostycyzmu, który

„rozumowi odmawia prawa i możliwości przekroczenia granic podmiotowych zjawisk i poznania przedmiotowego bytu” (tamże, 12). Agnostycyzm zaś wiedzie do naturalizmu, odrzucającego nadprzyrodzoność i istnienie Boga. Kulminacji subiektywizmu upatrywał Ż. w filozofii Kanta i Hegla, których poglądy oddziałują na myśl współczesną. Filozofia subiektywistyczno-agnostyczna z założenia zaprzecza możliwości poznania istnienia Boga na podstawie poznania bytów stworzonych, gdyż zaprzecza wartości ontologicznej pierwszych pojęć i zasad rozumu.

Stosowalność samej zasady przyczynowości ograniczył Ż. do sfery doświadczenia zmysłowego, obejmującego zjawiska zewnętrzne i wewnętrzne, nie uznając zastosowania jej do dziedziny bytu. Jeżeli już jakiś system filozoficzny z tego nurtu przyjmuje istnienie Boga, to w sposób hipotetyczny lub postulatywny (I. Kant), myśl o istnieniu Boga wywodząc z przesłanek irracjonalnych, za którymi stoją uczucia i potrzeby tego, co boskie, tłumaczone niekiedy jako wypływające z podłoża podświadomości. Ż. negatywnie ocenił koncepcje poznania Boga przedstawiane przez nowożytnych i współczesnych filozofów religii (F. H. Jacobi, F. D. E. Schleiermacher, R. Otto, M. Scheler). W fenomenologii E. Husserla i Schelera, który teorię Husserla zastosował w dziedzinie filozofii religii, dostrzegł wprawdzie wyraźne odstępianie od subiektywizmu Kanta, ale uznał, że nie doszła ona do „zdrowego obiektywizmu, a tym mniej do uniwersalizmu tomistycznego” (tamże, 27). Pozostaje w tym nurcie, sprowadzając poznanie Boga do irracjonalnego uczucia, wbrew temu, co podpowiada zdrowy rozsądek, wskazujący na rozumowy charakter tegoż poznania także w sferze religii (zob. tamże, 11–15, 26–28).

S. Urbański, *Ż. Aleksander*, w: *Leksykon mistyki*, Wwa 2002, 338; A. Wietrzykowski, *Słowo o autorze*, w: A. Żychliński, *Sacerdos i apostołstwo wedle Ducha*, Pz 2004³, 7–17, tenże, *Słowo od redakcji*, w: tamże, 211–216.

Tomasz Pawlikowski